

Theology of Defensive War in the Qur'an

Nafiseh zabihneja

Level 3 Seminary Student (M.A. equivalent) in the field of Quranic Exegesis and Sciences (Tafsir and 'Ulum al-Quran) at Reyhaneh al-Rasoul (PBUH) Specialized Theological School, Juybar

Nafiseh58@chmail.ir

manijeh lotfiyan

at Reyhaneh al-Rasoul (PBUH) Specialized Theological School, Juybar

Level2 Seminary Student

Lotfian.2000@gmail.com

Abstract

The present study aims to elucidate the theological framework of defensive war in the Holy Quran. In the current global climate, characterized by Islamophobia and misconceptions regarding the concept of *Jihad*, which often project an image of violence onto Islam, it is critically necessary to investigate the epistemological and ethical foundations of legitimate defense. Using a descriptive-analytical method and library research, this paper extracts and analyzes Quranic teachings in this domain. The findings demonstrate that this theology is grounded in monotheistic and justice-oriented principles, with core components including the "defense of the oppressed" (*musta'dafin*), the "rejection of tyranny" (*taghut*), the "tradition of trial" (*ibtલા'), and "divine victory" (*nusrat*). The function of this theology extends beyond merely ensuring security, encompassing educational, civilizational, and identity-forming dimensions. By establishing precise ethical principles—such as the prohibition of aggression, adherence to proportionality, and the protection of non-combatants—the Quran draws a clear distinction between legitimate resistance and extremist violence. A comparative analysis with the Western "Just War" theory reveals fundamental differences in their theological and teleological foundations. Consequently, within the Quranic paradigm, legitimate defense is not merely a military act but an integral part of a comprehensive moral-theological system dedicated to upholding truth, justice, and human dignity.

لاهوت الحرب الدفاعية في القرآن

النفيسه الذبيح النجاد

طالبة المستوى الثالث في تخصص التفسير وعلوم القرآن، في المدرسة العلمية التخصصية ربحانة الرسول ﷺ - جويبار

Nafiseh58@chmail.ir

المنيجه اللطفيان

طالبة المستوى الثاني، في المدرسة العلمية التخصصية ربحانة الرسول ﷺ - جويبار
Lotfian.2000@gmail.com

المستخلص

تهدف هذه الدراسة إلى تبين النظام اللاهوتي للحرب الدفاعية في القرآن الكريم. وفي ظل الأجواء الراهنة التي يشهدها العالم من انتشار ظاهرة «الإسلاموفوبيا» وسوء فهم مفهوم «الجهاد»، مما يُقدّم صورة عنيفة عن الإسلام، تبرز ضرورة حيوية لواقاوية المرتكزات المعرفية والأخلاقية للدفاع المشروع. تعتمد هذه الورقة البحثية على المنهج الوصفي - التحليلي والاستفادة من المصادر المكتبية لاستخراج وتحليل التعاليم القرآنية في هذا المجال. وتُظهر النتائج أن هذا اللاهوت يقوم على أسس توحيدية وقائمة على العدالة، حيث تُشكّل مفاهيم مثل «الدفاع عن المستضعفين»، و«نفى الطاغوت»، و«سنة الابتلاء»، و«النصرة الإلهية»، مكوناته الرئيسية. ولا تقتصر وظائف هذا اللاهوت على تحقيق الأمن فحسب، بل تمتد لتشمل أبعاداً تربوية وحضارية وتكوينية للهوية. فمن خلال وضع مبادئ أخلاقية دقيقة كمنع التعدي، ومراعاة التناسب، وحفظ كرامة غير المقاتلين، يرسم القرآن حدوداً واضحة بين المقاومة المشروعة والعنف المتطرف. كما أن التحليل المقارن مع نظرية «الحرب العادلة» الغربية يكشف عن وجود فروق جوهرية في المرتكزات اللاهوتية والغائية. ونتيجة لذلك، يُعدّ الدفاع المشروع في المنظومة القرآنية، لا مجرد عمل عسكري، بل جزءاً من نظام أخلاقي - لاهوتي شامل لصيانة الحق والعدالة والكرامة الإنسانية.

الكلمات المفتاحية: لاهوت الحرب، الدفاع المشروع، الجهاد، أخلاق الحرب، الردع الدفاعي

الهیات جنگ دفاعی در قرآن

نفسه ذبیح نژاد

طلبه سطح ۳ رشته تفسیر و علوم قرآن، مدرسه علمیه تخصصی ریحانه الرسول علیها السلام جویبار
Nafiseh58@chmail.ir

منیژه لطفیان

طلبه سطح دو، مدرسه علمیه تخصصی ریحانه الرسول علیها السلام جویبار
Lotfian.2000@gmail.com

چکیده

پژوهش حاضر با هدف تبیین نظام الهیاتی جنگ دفاعی در قرآن کریم انجام شده است. در فضای کنونی که اسلام‌هراسی و سوء برداشت از مفهوم جهاد، چهره‌ای خشن از اسلام ارائه می‌دهد، واکاوی مبانی معرفتی و اخلاقی دفاع مشروع ضرورتی حیاتی دارد. این مقاله با روش توصیفی-تحلیلی و بهره‌گیری از منابع کتابخانه‌ای، آموزه‌های قرآنی را در این حوزه استخراج و تحلیل می‌کند. یافته‌ها نشان می‌دهد این الهیات بر بنیادهای توحیدی و عدالت‌محورانه استوار است و مفاهیمی چون «دفاع از مستضعفان»، «نفی طاغوت»، «سنت ابتلاء» و «نصرت الهی»، مؤلفه‌های اصلی آن را شکل می‌دهند. کارکرد این الهیات فراتر از تأمین امنیت، شامل ابعاد تربیتی، تمدنی و هویت‌بخش است. قرآن با وضع اصول اخلاقی دقیق همچون منع تعدی، رعایت تناسب و حفظ کرامت غیرنظامیان، مرز روشنی میان مقاومت مشروع و خشونت افراطی ترسیم می‌کند. تحلیل تطبیقی با نظریه «جنگ عادلانه» غرب، تفاوت‌های بنیادین در مبانی الهیاتی و غایت‌شناختی را آشکار می‌سازد. در نتیجه، دفاع مشروع در منظومه قرآنی، نه یک کنش صرفاً نظامی، بلکه بخشی از نظام اخلاقی-الهیاتی جامع برای صیانت از حق، عدالت و کرامت انسانی است. واژگان کلیدی: الهیات جنگ، دفاع مشروع، جهاد، اخلاق جنگ، بازدارندگی دفاعی.

مقدمه

در جهان پسا ۱۱ سپتامبر، گفتمان مسلط درباره اسلام، به ویژه در رسانه‌های غربی، غالباً بر مفاهیمی چون «جهادگرایی»، «خشونت مذهبی» و «تروریسم» متمرکز شده است. این روایت، که از آن به «اسلام‌هراسی» تعبیر می‌شود، با تقلیل آموزه‌های پیچیده اسلامی به برداشتی یک بُعدی و خشن، نسبت جنگ و صلح در اسلام را مخدوش ساخته است. در چنین فضایی، مفاهیمی چون «جهاد» که در بستر تاریخی و الهیاتی خاصی معنا می‌یابند، گاه به ابزاری برای توجیه ایدئولوژیک خشونت‌های تکفیری تبدیل شده‌اند؛ در حالی که مراجعه به متن بنیادین اسلام، یعنی قرآن کریم، تصویری متفاوت و ضابطه‌مند از مواجهه با جنگ و خشونت ارائه می‌دهد. قرآن کریم از یک سو، صلح و آرامش را وضعیت مطلوب برای روابط انسانی معرفی می‌کند و از سوی دیگر، در برابر ظلم، تجاوز و سلب آزادی انسان، مشروعیت دفاع را به رسمیت می‌شناسد. از این رو، تبیین مبانی الهیاتی و اخلاقی جنگ دفاعی در قرآن، ضرورتی علمی و معرفتی در فضای فکری معاصر به شمار می‌آید.

در سال‌های اخیر، پژوهش‌هایی در زمینه جهاد، دفاع مشروع و اخلاق جنگ در اسلام انجام شده است. برخی تحقیقات، با رویکرد فقهی به بررسی احکام جهاد و دفاع پرداخته‌اند و برخی دیگر، ابعاد اخلاقی جنگ در قرآن را تحلیل کرده‌اند. همچنین آثاری در نقد جریان‌های افراطی و تبیین نسبت اسلام و

خشونت منتشر شده است. با این حال، بخش قابل توجهی از پژوهش‌های موجود، یا صرفاً بر ابعاد فقهی جهاد تمرکز داشته‌اند و یا به صورت پراکنده به تفسیر آیات قتال پرداخته‌اند و کمتر پژوهشی کوشیده است «الهیات جنگ دفاعی» را به مثابه یک منظومه معرفتی، اخلاقی و تمدنی در قرآن کریم به صورت مستقل و منسجم بررسی کند. نوآوری پژوهش حاضر در آن است که با رویکردی توصیفی-تحلیلی، ضمن استخراج مؤلفه‌های الهیاتی جنگ دفاعی از آیات قرآن کریم، ابعاد اخلاقی، تربیتی و اجتماعی آن را نیز تبیین کرده و با نقد قرائت‌های افراطی و تکفیری، تصویری نظام‌مند از دفاع مشروع در منطق قرآن ارائه می‌دهد.

پرسش اصلی پژوهش حاضر آن است که الهیات جنگ دفاعی در قرآن کریم بر چه مبانی و مؤلفه‌هایی استوار است و قرآن چگونه مشروعیت و حدود اخلاقی دفاع را تبیین می‌کند؟

۱. مفهوم‌شناسی

۱-۱. جهاد: واژه «جهاد» از ریشه «جهد» به معنای کوشش و به کارگیری نهایت توان است. راغب اصفهانی، جهاد را تحمل سختی و صرف توان در انجام کار معنا می‌کند (راغب اصفهانی، ۱۴۱۲ق، ص ۲۰۸). ابن منظور نیز جهاد را بذل توان در مقابله با دشمن می‌داند (ابن منظور، ۱۴۱۴ق، ج ۳، ص ۱۳۵). در لغت به معنای تلاش و کوشش است و در اصطلاح، به «بذل جهد در راه خدا» اطلاق می‌شود که اقسام گسترده‌ای دارد: جهاد اکبر (مبارزه با نفس)، جهاد کبیر (مبارزه فرهنگی و

تبلیغی) و جهاد اصغر (مقاومت مسلحانه). جهاد دفاعی زیرمجموعه جهاد اصغر است (مکارم شیرازی، ۱۳۷۴، ج ۷، ص ۳۴۵)

۱-۲. قتال: واژه «قتال» از ریشه «قتل» گرفته شده و در اصل به معنای درگیری و مقابله همراه با کشتن است. راغب اصفهانی، قتال را «مواجهة الخصم بالسلاح» دانسته است (راغب اصفهانی، ۱۴۱۲ق، ص ۶۷۰). ابن منظور نیز در لسان العرب، «قتل» را به معنای از بین بردن حیات معرفی می کند (ابن منظور، ۱۴۱۴ق، ج ۱۱، ص ۵۴۷). در کاربرد قرآنی، قتال غالباً در چارچوب دفاع، مقابله با تجاوز و رفع فتنه به کار رفته است.

۲-۲. دفاع مشروع: «دفاع» از ریشه «دفع» و به معنای دور کردن، بازداشتن و رفع کردن چیزی از چیز دیگر است. راغب اصفهانی، «دفع» را به معنای دور ساختن با شدت معرفی می کند (راغب اصفهانی، ۱۴۱۲ق، ص ۳۱۵). همچنین قرشی در قاموس قرآن، دفع را ناظر به جلوگیری از ضرر، تهدید و تجاوز می داند (قرشی، ۱۳۷۱ش، ج ۲، ص ۸۵). ابن منظور نیز «دفع» را به معنای رد کردن و دور نمودن امری ناخوشایند بیان می کند (ابن منظور، ۱۴۱۴ق، ج ۸، ص ۱۰۲). واکنش ضروری، متناسب و مشروع در برابر حمله یا تجاوز قریب الوقوع به جان، مال، سرزمین و اعتقاد است. قرآن با صراحت می فرماید: «وَقَاتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ الَّذِينَ يُقَاتِلُونَكُمْ وَلَا تَعْتَدُوا إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ» (بقره: ۱۹۰).

۳-۲. بازدارندگی دفاعی: «بازدارندگی» در لغت، به معنای منع، جلوگیری و بازداشتن از انجام کاری است. در زبان عربی، مفاهیمی چون «ردع» و «دفع» به

این معنا نزدیک‌اند. راغب اصفهانی، «دفع» را به معنای دور ساختن و جلوگیری از ضرر و تهدید معرفی می‌کند (راغب اصفهانی، ۱۴۱۲ق، ص ۳۱۵). در اصطلاح، بازدارندگی دفاعی به مجموعه اقداماتی گفته می‌شود که با هدف جلوگیری از تجاوز، تهدید و برهم خوردن امنیت انجام می‌گیرد.

۲. مؤلفه‌های الهیات جنگ دفاعی

۱-۲. عدالت محوری و نفی طاغوت

اساس یکی از مهم‌ترین مؤلفه‌های الهیات جنگ دفاعی در قرآن، توحید محوری و نفی سلطه طاغوت است. جنگ دفاعی در منطق قرآن، نه برای توسعه طلبی و قدرت جویی، بلکه برای رهایی انسان از بندگی غیر خدا و مقابله با ظلم و فساد مشروعیست می‌یابد: «وَقَاتِلُوهُمْ حَتَّى لَا تَكُونَ فِتْنَةً وَيَكُونَ الدِّينُ كُلُّهُ لِلَّهِ» (انفال: ۳۹). علامه طباطبایی ذیل این آیه، مقصود از فتنه را سلطه شرک و مانع‌تراشی در مسیر هدایت انسان می‌داند (طباطبایی، ۱۴۱۷ق، ج ۹، ص ۱۵۴). بر این اساس، دفاع در قرآن حرکتی در جهت تحقق عدالت و نفی استکبار به شمار می‌آید.

۲-۲. عدالت خواهی و حمایت از مستضعفان

از دیگر مؤلفه‌های اساسی الهیات دفاعی، عدالت خواهی و حمایت از مستضعفان است. قرآن کریم مؤمنان را به دفاع از مظلومان فرا می‌خواند: «وَمَا لَكُمْ لَا تُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَالْمُسْتَضْعَفِينَ» (نساء: ۷۵). مکارم شیرازی در تفسیر

نمونه، این آیه را بیانگر مسئولیت اجتماعی مسلمانان در برابر ظلم و ستم می‌داند (مکارم شیرازی، ۱۳۷۴ ش، ج ۴، ص ۹۲). ازاین‌رو، دفاع در قرآن تنها واکنشی نظامی نیست، بلکه ابزاری برای حمایت از کرامت انسانی و مقابله با بی‌عدالتی است. براین اساس، دفاع از مستضعفان در قرآن، صرفاً وظیفه‌ای سیاسی یا اجتماعی نیست، بلکه تجلی مسئولیت الهی انسان مؤمن در برابر ظلم و بی‌عدالتی به شمار می‌آید.

۲-۳. بُعد تربیتی و آزمایشی جنگ دفاعی

مؤلفه دیگر الهیات جنگ دفاعی، بُعد تربیتی و آزمایشی آن است. قرآن کریم جنگ و سختی‌ها را عرصه‌ای برای سنجش ایمان انسان معرفی می‌کند: «أَحْسِبَ النَّاسُ أَنْ يُتْرَكُوا أَنْ يَقُولُوا آمَنَّا وَهُمْ لَا يُفْتَنُونَ» (عنکبوت: ۲). به اعتقاد راغب اصفهانی، «فتنه» در این‌گونه آیات به معنای آزمایش و آشکار شدن حقیقت ایمان انسان است (راغب اصفهانی، ۱۴۱۲ ق، ص ۶۲۳). ازاین‌رو، جنگ دفاعی در قرآن افزون بر جنبه نظامی، دارای کارکردی اخلاقی و تربیتی نیز هست.

۲-۴. ایمان به نصرت الهی

ایمان به نصرت الهی نیز از دیگر مؤلفه‌های بنیادین الهیات دفاعی در قرآن است. قرآن کریم می‌فرماید: «إِنْ تَنْصُرُوا اللَّهَ يَنْصُرْكُمْ» (محمد: ۷). این باور، ضمن تقویت روحیه مقاومت و پایداری، مانع غرور و اتکای صرف به قدرت مادی می‌شود. شهید مطهری، ایمان به نصرت الهی را یکی از عوامل اصلی پایداری

جوامع دینی در برابر تهدیدها می‌داند (مطهری، ۱۳۷۵ ش، ج ۲، ص ۲۱۵). برای این اساس، جنگ دفاعی در قرآن، در چارچوب اعتماد به سنت‌ها و اراده الهی معنا می‌یابد.

۲-۵. امنیت اجتماعی و بازدارندگی دفاعی

از دیگر مؤلفه‌های مهم، اصل امنیت جمعی و بازدارندگی دفاعی است. قرآن کریم با دستور به آمادگی دفاعی می‌فرماید: «وَأَعِدُّوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ» (انفال: ۶۰). طبرسی در مجمع البیان، مقصود از «قوة» را هر نوع توان و آمادگی لازم برای جلوگیری از تجاوز دشمن می‌داند (طبرسی، ۱۳۷۲ ش، ج ۵، ص ۳۵). از این رو، بازدارندگی در منطق قرآن صرفاً راهبردی نظامی نیست، بلکه بخشی از نظام الهیاتی حفظ عدالت، صیانت از جامعه اسلامی و جلوگیری از گسترش ظلم و تجاوز به شمار می‌آید.

۳. کارکردهای الهیات جنگ دفاعی

الهیات جنگ دفاعی در قرآن، افزون بر بُعد نظامی، دارای کارکردهای اخلاقی، تربیتی و اجتماعی است. جنگ دفاعی در چارچوب ارزش‌های اسلامی، زمینه تقویت فضیلت‌هایی چون صبر، ایثار و شجاعت را فراهم می‌سازد. طباطبایی، جهاد را عاملی برای حفظ حیات معنوی و اجتماعی جامعه اسلامی می‌داند (طباطبایی، ۱۴۱۷ ق، ج ۲، ص ۳۱۲). همچنین قرآن، جنگ را عرصه آزمون ایمان معرفی می‌کند: «أَحْسِبِ النَّاسَ أَنْ يُتْرَكُوا أَنْ يَقُولُوا آمَنَّا وَهُمْ لَا يُفْتَنُونَ» (عنکبوت:

۲). کلینی نیز جهاد را از مهم‌ترین عرصه‌های آزمایش ایمان می‌داند (کلینی، ۱۴۰۷ق، ج ۵، ص ۹).

از سوی دیگر، دفاع مشروع در قرآن با حفظ امنیت و جلوگیری از سلطه پیوند دارد. قرآن کریم با تأکید بر آمادگی دفاعی می‌فرماید: «وَأَعِدُّوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ» (انفال: ۶۰). طبرسی، «قوة» را به معنای هرگونه آمادگی برای مقابله با تهدید دشمن تفسیر می‌کند (طبرسی، ۱۳۷۲ش، ج ۵، ص ۳۵).

قرآن همچنین برای محدودسازی خشونت، اصول اخلاقی مشخصی را در جنگ مقرر کرده است. اصل «لَا تَعْتَدُوا» (بقره: ۱۹۰) بر ممنوعیت هرگونه تعدی و خشونت فراتر از ضرورت دلالت دارد. مکارم شیرازی، این اصل را ناظر به رعایت تناسب در جنگ می‌داند (مکارم شیرازی، ۱۳۷۴ش، ج ۲، ص ۱۴). افزون بر این، قرآن بر ترجیح صلح و رفتار انسانی با اسیران تأکید می‌کند: «وَإِنْ جَنَحُوا لِلسَّلَامِ فَاجْنَحْ لَهَا» (انفال: ۶۱) و «فَإِمَّا مَنًّا بَعْدُ وَإِمَّا فِدَاءً» (محمد: ۴). ابن عاشور، این آیات را نشانه توجه اسلام به کرامت انسانی حتی در شرایط جنگ می‌داند (ابن عاشور، ۱۹۸۴م، ج ۲۶، ص ۱۱۷).

براین اساس، جنگ دفاعی در قرآن را می‌توان نظامی اخلاق‌محور دانست که ضمن مشروعیت بخشی به دفاع، هرگونه تجاوز و خشونت افراطی را محدود می‌سازد.

۴. بررسی انتقادی قرائت‌های افراطی و تکفیری از جهاد و دفاع مشروع

بخش مهمی از سوء برداشت‌های معاصر درباره جهاد اسلامی، ناشی از تفسیرهای سیاق‌گریز از آیات قتال است. جریان‌های تکفیری با نادیده گرفتن شرایط نزول آیات و اصول اخلاقی جنگ در قرآن، خشونت و اقدامات تروریستی را به آموزه‌های اسلامی مستند می‌سازند؛ در حالی که این رویکرد با مبانی قرآنی ناسازگار است. سبحانی، تفکر تکفیری را حاصل برداشت‌های افراطی و خارج از منظومه معارف اسلامی می‌داند (سبحانی، ۱۳۹۰، ش، ص ۸۷).

نخستین تفاوت، در مبنای مشروعیت جنگ است. قرآن، قتال را به دفاع در برابر تجاوز محدود می‌کند: «وَقَاتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ الَّذِينَ يُقَاتِلُونَكُمْ وَلَا تَعْتَدُوا» (بقره: ۱۹۰). طباطبایی ذیل این آیه، مشروعیت جنگ را مشروط به وجود تعدی می‌داند (طباطبایی، ۱۴۱۷ق، ج ۲، ص ۶۲). در مقابل، جریان‌های تکفیری با تکیه بر تکفیر مخالفان، خشونت را توجیه می‌کنند.

تفاوت دیگر، در هدف قتال است. قرآن، هدف جنگ را رفع فتنه و ظلم معرفی می‌کند: «وَقَاتِلُوهُمْ حَتَّى لَا تَكُونَ فِتْنَةٌ» (بقره: ۱۹۳). مکارم شیرازی، فتنه را به معنای فشار و سلب آزادی عقیده تفسیر می‌کند (مکارم شیرازی، ۱۳۷۴، ش، ج ۱، ص ۶۳۷). در حالی که جریان‌های افراطی، حذف مخالفان و گسترش سلطه را دنبال می‌کنند.

همچنین قرآن بر رعایت اصول اخلاقی در جنگ تأکید دارد. ابن عاشور، اصل «لَا تَعْتَدُوا» را ناظر به منع هرگونه خشونت فراتر از ضرورت می‌داند (ابن عاشور،

۱۹۸۴م، ج ۲، ص ۱۹۰). با این حال، گروه‌های تکفیری با کشتار غیرنظامیان و اقدامات تروریستی، این اصول را نقض می‌کنند.

افزون براین، جریان‌های افراطی آیات قتال را بدون توجه به سیاق تاریخی و شرایط نزول، به همه زمان‌ها تعمیم می‌دهند. مکارم شیرازی تأکید می‌کند که بسیاری از این آیات ناظر به جنگ با مشرکان مهاجم بوده است (مکارم شیرازی، ۱۳۷۴ش، ج ۷، ص ۳۵۰). از این رو، خشونت تکفیری را نمی‌توان مصداق دفاع مشروع دانست، بلکه این اقدامات، نمونه‌ای از فساد و تجاوز محکوم شده در قرآن است.

۵. تحلیل تطبیقی با نظریه جنگ عادلانه

مقایسه الهیات جنگ دفاعی در قرآن با نظریه «جنگ عادلانه» در سنت غربی، نشان‌دهنده برخی اشتراکات و تفاوت‌های اساسی میان دو دیدگاه است. هر دو رویکرد، دفاع در برابر تجاوز، رعایت تناسب و پرهیز از خشونت بی‌ضابطه را از شرایط مشروعیت جنگ می‌دانند. همچنین در هر دو دیدگاه، جنگ باید آخرین راه حل پس از ناکامی روش‌های مسالمت‌آمیز باشد (والزر، ۱۹۹۷، ص ۲۱). با وجود این شباهت‌ها، تفاوت اصلی در منبع مشروعیت جنگ است. در نظریه جنگ عادلانه، مشروعیت عمدتاً بر حقوق بین‌الملل و حاکمیت سیاسی استوار است؛ اما در قرآن، مشروعیت نهایی از اراده الهی و احکام شرعی سرچشمه می‌گیرد. طباطبایی، دفاع را بخشی از نظام عدالت محور الهی می‌داند

(طباطبایی، ۱۴۱۷ق، ج ۲، ص ۱۹۰).

تفاوت دیگر، در مبنای ارزشی دو نظریه است. نظریه غربی عمدتاً بر پایه رویکردی سکولار شکل گرفته، در حالی که در قرآن، دفاع بر اصولی چون توحید، عدالت و حمایت از مستضعفان استوار است. همچنین در الهیات قرآنی، نیت و اخلاص رزمندگان بخشی از مشروعیت اخلاقی دفاع به شمار می‌آید؛ موضوعی که در نظریه‌های سکولار کمتر مورد توجه قرار گرفته است. از این رو، جنگ دفاعی در قرآن را می‌توان الگویی اخلاق محور و عدالت بنیاد دانست که ضمن مشروعیت بخشی به دفاع، هرگونه سلطه طلبی و تجاوز را نفی می‌کند.

نتیجه‌گیری

بررسی آیات قرآن کریم نشان می‌دهد که جنگ در منطق اسلام، امری اصیل و مطلوب نیست، بلکه دفاعی مشروع در برابر ظلم، تجاوز و تهدید علیه انسان و جامعه اسلامی است. الهیات جنگ دفاعی در قرآن، بر مبنای ای چون توحید، عدالت خواهی، نفی طاغوت، حمایت از مستضعفان و ایمان به نصرت الهی استوار بوده و دفاع را در چارچوب اصول اخلاقی و انسانی تبیین می‌کند. یافته‌های پژوهش نشان داد که دفاع در قرآن، صرفاً کنشی نظامی یا سیاسی نیست، بلکه دارای ابعاد اخلاقی، تربیتی، اجتماعی و تمدنی است. قرآن کریم با تأکید بر اصولی همچون منع تعدی، رعایت تناسب، ترجیح صلح و حفظ کرامت انسانی، چارچوبی اخلاق محور برای جنگ دفاعی ترسیم می‌کند و هرگونه

خشونت افراطی و سلطه طلبانه را مردود می‌شمارد. همچنین بررسی قرائت‌های تکفیری نشان داد که این جریان‌ها با تفسیر سیاق گریز آیات قتال و نادیده گرفتن مبانی اخلاقی قرآن، تصویری نادرست از جهاد و دفاع اسلامی ارائه کرده‌اند. در مقابل، الهیات جنگ دفاعی در قرآن را می‌توان الگویی عدالت بنیاد و خدامحور دانست که ضمن مشروعیت بخشی به دفاع در برابر تجاوز، بر حفظ عدالت، امنیت و کرامت انسانی تأکید دارد.

منابع و ماخذ

- قرآن کریم.
- نهج البلاغه. (۱۳۷۹). ترجمه محمد دشتی. قم: انتشارات مشرقین.
- (۱) ابن حنبل، احمد. (بی‌تا). مسند الإمام أحمد بن حنبل. تحقیق شعيب الأرناؤوط. بیروت: مؤسسة الرسالة.
- (۲) ابن عاشور، محمد طاهر. (۱۹۸۴م). التحرير والتنوير. تونس: الدار التونسية للنشر.
- (۳) ابن منظور، محمد بن مکرم. (۱۴۱۴ق). لسان العرب. بیروت: دارصادر.
- (۴) بخاری، محمد بن اسماعیل. (۱۴۲۲ق). صحيح البخاری. بیروت: دار طوق النجاة.
- (۵) حر عاملی، محمد بن حسن. (۱۴۰۹ق). وسائل الشيعة. قم: مؤسسه آل البيت عليه السلام.
- (۶) راغب اصفهانی، حسین بن محمد. (۱۴۱۲ق). مفردات ألفاظ القرآن. تحقیق: صفوان عدنان داودی. دمشق: دارالقلم.
- (۷) زحیلی، وهبه. (۱۹۹۸م). آثار الحرب فی الفقه الاسلامی: دراسة مقارنة. دمشق: دار الفکر.
- (۸) سبحانی، جعفر. (۱۳۹۰ش). الوهابية فی المیزان. قم: مؤسسه امام صادق عليه السلام.
- (۹) طباطبائی، سید محمد حسین. (۱۴۱۷ق). المیزان فی تفسیر القرآن. قم: دفتر انتشارات اسلامی جامعه مدرسين حوزه علمیه قم.

- ۱۰) طبرسی، فضل بن حسن. (۱۳۷۲ش). مجمع البیان فی تفسیر القرآن. تهران: انتشارات ناصر خسرو.
- ۱۱) عمید زنجانی، عباسعلی. (۱۳۸۹). فقه سیاسی اسلام. تهران: انتشارات امیرکبیر.
- ۱۲) فخر رازی، محمد بن عمر. (۱۴۲۰ق). التفسیر الکبیر (مفاتیح الغیب). بیروت: دار احیاء التراث العربی.
- ۱۳) قرشی، سیدعلی اکبر. (۱۳۷۱ش). قاموس قرآن. تهران: دارالکتب الاسلامیه.
- ۱۴) کلینی، محمد بن یعقوب. (۱۴۰۷ق). الکافی. تهران: دارالکتب الاسلامیه.
- ۱۵) مجلسی، محمدباقر. (۱۴۰۳ق). بحار الأنوار. بیروت: دار احیاء التراث العربی.
- ۱۶) مصطفوی، حسن. (۱۳۶۸ش). التحقیق فی کلمات القرآن الکریم. تهران: وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی.
- ۱۷) مطهری، مرتضی. (۱۳۷۵ش). مجموعه آثار. تهران: انتشارات صدرا.
- ۱۸) مکارم شیرازی، ناصر و دیگران. (۱۳۷۴). تفسیر نمونه. تهران: دارالکتب الاسلامیه.

19) Walzer, Michael. (1977). Just and Unjust Wars: A Moral Argument with Historical Illustrations. New York: Basic Books.